

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.96>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ НА ЕТАПІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Маринич О.Ю.,

ад'юнкт

Донецького державного університету внутрішніх справ

Маринич О.Ю. **Окремі аспекти порушення права на захист на етапі повідомлення про підозру.**

Статтю присвячено дослідженню окремих аспектів порушення права на захист на етапі повідомлення про підозру. У ході викладу основного матеріалу наголошується, що необґрунтоване затягування стороною обвинувачення повідомлення про підозру позбавляє особу права на захист від кримінального переслідування. Констатовано, що рішення про здійснення повідомлення про підозру має прийматись без зволікань задля вчасного набуття процесуального статусу підозрюваного та відповідно наділення підозрюваної особи можливістю захищатися від кримінального переслідування. Визначено, що право на захист на досудовому розслідуванні порушується не лише внаслідок несвоєчасного (запізнілого) повідомлення особі про підозру, а також в результаті передчасного завершення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. Вказано, що швидке завершення досудового розслідування (відразу після здійснення повідомлення про підозру) позбавляє особу, щодо якої здійснювалось кримінальне переслідування, в повній мірі реалізувати своє право на захист від уже фактично завершеного кримінального переслідування в рамках досудової стадії. Запропоновано внесення змін до ч. 2 ст. 283 КПК України, а саме передбачити обов'язковий мінімальний строк, з моменту повідомлення про підозру, у 14 днів до дня закриття кримінального провадження; звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Внесення таких змін до кримінального процесуального закону дозволить: в повній мірі гарантувати особам, які піддаються кримінальному переслідуванню дотримання права на захист на стадії досудового розслідування; раціональніше планувати проведення досудового розслідування слідчим/прокурором; більш виважено приймати рішення про повідомлення особі про підозру. Підсумовано, що порушене на етапі досудового розслідування право на захист

неможливо компенсувати під час судового провадження, що призводить до несправедливості кримінального провадження у цілому та необхідності виправдання особи за всіма пунктами обвинуваченнями.

Ключові слова: захист; підозрюваний; повідомлення про підозру; обвинувачення; кримінальне переслідування.

Marynych O. Certain aspects of the violation of the right to defense at the stage of notification of suspicion.

The article focuses on the study of certain aspects of the violation of the right to defense at the stage of notification of suspicion. In the process of investigating the subject it is emphasized that the prosecution's unjustified delay in the notification of suspicion deprives a person of the right to protection against criminal prosecution. It was established that the decision to make a notification of suspicion should be made without delay in order to timely acquire the procedural status of a suspect and, accordingly, provide the suspect with the opportunity to defend himself against criminal prosecution. It was determined that the right to defense at a pre-trial investigation is violated not only as a result of untimely (late) notification of a person of suspicion, but also as a result of premature completion of a pre-trial investigation after notification of a person of suspicion. It is indicated that the quick completion of the pre-trial investigation (immediately after the notification of suspicion) deprives the person, against whom criminal prosecution was carried out, to fully exercise his right to protection against the already actually completed criminal prosecution within the framework of the pre-trial stage. Amendments to part 2 of article 283 of the Criminal Procedure Code of Ukraine, namely to provide for a mandatory minimum period of 14 days from the moment of notification of suspicion to the day of closing of criminal proceedings; petitioning the court to release a person from criminal liability; appeal to the court with an indictment, a request for the application of coercive measures of a medical or educational nature. Making such changes to the criminal procedural law will allow: to fully

guarantee the observance of the right to defense at the stage of pre-trial investigation to persons subject to criminal prosecution; it is more rational to plan the conduct of the pre-trial investigation by the investigator/prosecutor; make a more balanced decision about notifying a person of suspicion. It was concluded that the right to protection violated at the stage of the pre-trial investigation cannot be compensated during the court proceedings, which leads to the unfairness of the criminal proceedings as a whole and the need to acquit the person on all charges.

Key words: protection; the suspect; notification of suspicion; prosecution; criminal prosecution.

Постановка проблеми. Право на захист є частиною більш ширшого поняття «право на правову допомогу». Саме з моменту повідомлення про підозру особа наділяється правом на захист на досудовій стадії кримінального процесу. Відповідно до чинного кримінального процесуального закону особа наділяється вищевказаним правом виключно після офіційного визнання її підозрюваним. Тобто, на рівні національних процесуальних норм пріоритет має формальний підхід щодо повідомлення про підозру, в той же час поза увагою залишається сутнісний. На сьогодні, проблемою правового регулювання є те, що фактично особа може вже викриватись органами кримінального переслідування у вчиненні нею кримінального правопорушення поза межами процесуального статусу підозрюваного, без належного забезпечення права на захист. Тому вкрай актуальним питанням є наукове опрацювання окремих аспектів порушення права на захист на етапі повідомлення про підозру.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вказані проблеми розглядали та досліджували такі науковці: Ю.П. Аленін, І.В. Гловюк, С.Л. Лисаченко, Л.М. Лобойко, Т.О. Лоскутов, І.В. Рогатюк, І.І. Татарин А.Я. Хитра та інші. Незважаючи на достатню кількість наукових праць та розробок щодо сутності повідомлення про підозру, удосконалення процесуального порядку вручення повідомлення про підозру, системне комплексне дослідження саме забезпечення права на захист у контексті процесуальної дії повідомлення про підозру, вплив «вчасності» повідомлення про підозру на забезпечення права на захист не знайшло належного відображення у науковій літературі. Дослідження цих питань має суттєве значення для більш якісного гарантування прав підозрюваного на досудовій стадії кримінального процесу.

Мета цієї роботи – дослідження окремих аспектів порушення права на захист на етапі повідомлення про підозру. Для досягнення цієї мети необхідно проаналізувати особливості правового регулювання набуття особою статусу підозрюва-

ного та надати пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального закону з розглянутого питання.

Виклад основного матеріалу. Повідомлення про підозру є процесуальним рішенням, яким розпочинається процес притягнення особи до кримінальної відповідальності та відповідно відбувається персоніфікація державного обвинувачення. Повідомлення про підозру у кримінальному провадженні є значущою процесуальною дією, оскільки після здійснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні з'являється «центральна фігура» – підозрюваний. Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК України) передбачає виключний перелік випадків здійснення повідомлення про підозру.

Так, відповідно до ст. 276 КПК України повідомлення про підозру здійснюється у випадках:

- 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення;
- 2) обрання до особи одного з запобіжних заходів;
- 3) наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [1].

Доказами, достатніми для повідомлення про підозру, повинні визнаватись докази, що отримані законним шляхом та які дають можливість зробити припущення про вчинення певною особою кримінального правопорушення [2, с. 48]. «Достатність доказів», так само, як і «недостатність доказів» є оцінювальними поняттями у кримінальному процесі. Слідчий, прокурор оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, яке не піддається юридичній регламентації [3, с. 66-67].

С.Л. Лисаченко пише, що у різних кримінальних провадженнях сукупність даних щодо підозри особи може бути неоднаковою, але навіть мінімальна кількість викривальних відомостей (наприклад, з одного джерела) щодо особи має визнаватись безумовною підставою для надання особі статусу підозрюваного, а її допит можливий лише у зазначеному процесуальному статусі [4, с. 366].

Можна стверджувати, що функція обвинувачення починає реалізовуватись саме з моменту повідомлення особі про підозру. А оскільки обсяг процесуальних прав («можливостей») у підозрюваного значно більший, ніж у інших учасників кримінального провадження, відповідно момент повідомлення особі про підозру можна визначати як початок змагального процесу [5, с. 181]. Характерно, що відповідно до ст. 42 КПК України право на захист у особи з'являється після набуття нею статусу підозрюваного, тобто після повідомлення про підозру чи затримання особи за

підозрою у вчиненні кримінального правопорушення. Під час правозастосування мають місце випадки, коли органи досудового розслідування під час здійснення кримінального провадження фактично вже ставляться до конкретної особи, як до підозрюваної (проводяться відповідні обшуки, допити родичів, колег тощо), однак, формально (офіційно) повідомлення про підозру не здійснюється.

Як підкреслює Т.О. Лоскутов, така практика має негативним наслідком те, що без достатніх доказів для підозри особи, за відсутності підстав для здійснення кримінального процесуального затримання особа не може набути процесуального статусу підозрюваного та, відповідно, реалізувати право на захист від можливого кримінального переслідування [6, с. 87]. Одержання викривальних доказів щодо особи без забезпечення їй права на захист зумовлює переосмислення підстав набуття такою особою статусу підозрюваного [7, с. 180]. Адже порушення у досудовому провадженні забезпечення права на захист та свободи від самовикриття тягнути неможливість їх виправлення у перебігу судового провадження, а отже, прийняття правомірного рішення про притягнення винної особи до кримінальної відповідальності [4, с. 367].

Дану тезу варто підкріпити позицією Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) з досліджуваного питання. Так, у справі Салдуз проти Туреччини ЄСПЛ наголошує на важливості дотримання належної процедури отримання доказів на досудовій стадії розслідування. Оскільки отримані на цій стадії докази визначають межі, в яких інкримінований злочин буде розглядатись в судовому засіданні. В той же час підозрювана особа часто опиняється у вразливому становищі саме на стадії досудового розслідування. Така вразливість, як правило, пов'язана з процедурою збирання доказів. В більшості випадків таку особливу вразливість може компенсувати лише допомога адвоката, серед основних завдань якого є забезпечення дотримання права особи не надавати інформації обвинувального характеру стосовно себе. Вчасний доступ до захисника є частиною процесуальних гарантій, до яких буде звертатись суд при перевірці процедури отримання доказів. Право на захист порушується неоправно у разі надання особою викривальних показів стосовно себе без доступу до правової допомоги [8, с. 139-140]. Підтримуючи дану позицію варто зазначити, що відповідно до ст. 87 КПК України порушення права особи на захист суд зобов'язаний визнати як істотне порушення прав людини і основоположних свобод. Відповідно й докази, отримані з вказаним порушенням мають визнаватись недопустимими.

Справедливою є точка зору Т.О. Лоскутова який вказує, що існують неузгодженості між

предметом регулювання КПК України та предметом регулювання Європейської конвенції з прав людини (далі ЄКПЛ) щодо забезпечення права на справедливий судовий розгляд у частині права на захист від початкового кримінального переслідування. Науковець пов'язує це з відсутністю у кримінальному процесуальному законі норм, що регулюють вільне набуття особою процесуального статусу учасника кримінального судочинства з моменту фактичного здійснення щодо неї кримінального переслідування [6, с. 86]. ЄСПЛ у своїх рішеннях зазначає, що право на справедливий судовий розгляд займає провідне місце у демократичному суспільстві. Останнє спонукає віддавати перевагу сутнісній, а не формальній концепції обвинувачення [9]. В підтримку даної тези О.Г. Бабенко зазначила, що фактична обвинувальна діяльність щодо певної особи може розпочинатися до винесення слідчим формалізованого процесуального рішення стосовно підозри у вчиненні кримінального правопорушення. Авторка зауважує, що чинні нормативні положення щодо надання особі статусу підозрюваного є дефектними щодо фактичного початкового кримінального переслідування [7, с. 179].

Гарантії захисту мають поширюватись на особу саме з початкового моменту державного обвинувачення, тобто з моменту, коли становище особи у кримінальному процесі стає вразливим (з моменту збирання доказів викривального характеру) в незалежності від винесення формального обвинувачення (Рішення ЄСПЛ «Шабельник проти України» [10]. Даним рішенням ЄСПЛ проти України обумовлена поява у КПК України 2012 р. інституту повідомлення про підозру, призначення норм якого полягає у забезпеченні своєчасної реалізації права на захист від первісного та подальшого кримінального переслідування. Правова урегульованість даного інституту має сприяти гарантуванню конвенційного права на справедливий судовий розгляд [11, с. 88].

Л.М. Лобойко, О.А. Банчук виокремили «правила» притягнення особи як обвинуваченого у кримінальному процесі. Так, одним з правил передбачено положення, відповідно до якого притягнення як обвинуваченого має бути здійснено вчасно. Тільки вчасне висунення обвинувачення є гарантією реалізації засади забезпечення обвинуваченому права на захист і права на розгляд обвинувачення упродовж розумного строку [3, с. 67].

С.Л. Лисаченко у своєму дисертаційному дослідженні пише, що однією з проблем під час здійснення допиту на стадії досудового розслідування є суб'єктивне визначення стороною обвинувачення процесуального статусу особи, яка підлягає допиту. Ця проблема стосується потенційного порушення загальної засади за-

безпечення права на захист та загальної засади свободи від самовикриття. Дослідник пропонує передбачити у процесуальних нормах право особи подавати клопотання про надання їй статусу підозрюваного з посиланням на факти, котрі містяться у матеріалах кримінального провадження. Також автор вважає доцільним передбачити у КПК України норму стосовно права людини звертатися із скаргою до слідчого судді у разі невинесення слідчим, прокурором повідомлення про підозру після подання особою відповідного клопотання до органів розслідування [12, с. 145]. Подібну точку зору займає й О.В. Расторгуєв, який пропонує надати «спеціальному» свідку так звані «активні» процесуальні права, а саме право подачі клопотання про визнання останнього підозрюваним та право оскарження процесуального рішення, прийнятого за результатами розгляду вказаного клопотання [5, с. 185]. Вбачається, що в умовах сьогодення, ідея щодо законодавчого запровадження процедури подання клопотання про визнання особи підозрюваним (з посиланням на матеріали кримінального провадження) є вдалою. Однак, прийняття кінцевого рішення з даного питання, все одно заложитиме від волі сторони обвинувачення, представники якої не зацікавлені у вчасному наданні особі статусу підозрюваного, та відповідно будуть намагатись (процесуально) усілякими способами не задовольняти відповідні клопотання.

Підсумовуючи, слід відзначити, що рішення про здійснення повідомлення про підозру має прийматись без зволікань задля вчасного набуття процесуального статусу підозрюваного та відповідно наділення підозрюваної особи можливістю захищатися від кримінального переслідування.

Не менш проблемним аспектом у контексті забезпечення права на захист на стадії досудового розслідування є передчасне завершення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру. Відповідно до п. б ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ кожен обвинувачений повинен мати час і можливість, необхідні для підготовки свого захисту [13]. Швидке завершення досудового розслідування (відразу після здійснення повідомлення про підозру) позбавляє особу, щодо якої здійснювалось кримінальне переслідування, в повній мірі реалізувати своє право на захист від уже фактично завершеного кримінального переслідування в рамках досудової стадії.

Як пише І.В. Рогатюк, прийняте рішення щодо повідомлення особи про підозру не означає, що досягнуто мету досудового розслідування і його можна закінчити. Для цього потрібно ще допитати підозрюваного щодо винесеного йому повідомлення про підозру, перевірити його показання, а за необхідності – виконати інші процесуальні дії. З урахуванням перевірки показань під-

озрюваного та інших даних, отриманих під час досудового розслідування, доказів для висновків про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення може бути недостатньо або буде встановлено, що вона невинувата, кримінальне переслідування має бути закінчено [14, с. 120-121].

О.В. Расторгуєв відмічає, що одним із дефектів правового регулювання інституту повідомлення про підозру є відсутність визначеного законодавцем мінімального строку досудового розслідування з моменту вручення повідомлення про підозру. При тому, що граничні строки досудового розслідування визначені у статті 219 КПК України. Автор підкреслює, що відсутність мінімального строку досудового розслідування призводить до можливого зловживання процесуальними правами з боку сторони обвинувачення. Так, коли відносно «свідка» зібрані всі необхідні на думку слідства докази, останньому вручають повідомлення про підозру та одразу, в порядку статті 290 КПК України, «визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми» завершають досудове розслідування, надаючи доступ до матеріалів кримінального провадження для наступного ознайомлення та вручення обвинувального акта [5, с. 184]. Така практика є неприйнятною, оскільки в вищезгаданому прикладі стандарт для прийняття рішення про повідомлення про підозру був досягнутий на значно ранньому етапі розслідування, порівняно з офіційним повідомленням про підозру. Відповідно маємо таку ситуацію: фактично у досудовому розслідуванні становище особи можна розцінювати як «підозрюваний», однак формально останній таким не визнається. В згаданому прикладі офіційне визнання особи підозрюваним надає мало переваг останньому, оскільки впродовж короткого терміну досудове розслідування завершується та справа передається на розгляд суду. Фактично, особа позбавляється права на захист впродовж усього досудового розслідування. Відповідно й усі викривальні докази зібрано органами кримінального переслідування за цих умов.

Відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України прокурор має обов'язок у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій:

- 1) закрити кримінальне провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру [1].

Формально, завершення досудового розслідування протягом декількох днів після здійснення повідомлення про підозру не суперечить вищезазначеним правовим положенням. Однак,

скоріше за все, у ч. 2 ст. 283 КПК України під поняттям «найкоротший строк» мова йде саме про розумний строк, тобто строк, який дає можливість підозрюваній особі в повній мірі реалізувати своє право на захист, та уберегти її від затягування строків проведення досудового розслідування. Внаслідок таких дій сторони обвинувачення особа, яка притягається до кримінальної відповідальності не може вчасно реалізувати своє право на захист. Порушене право на захист на стадії розслідування неможливо буде компенсувати під час здійснення судового розгляду, що, як наслідок, призводить до несправедливості кримінального провадження у цілому та необхідності виправдання особи за всіма «пунктами» обвинуваченнями.

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на окремі положення Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 1949 р. Науковий інтерес привертає зміст ст. 104, в якій зазначено, що у будь-якому випадку, коли держава, що, тримає в полоні, прийняла рішення розпочати судовий процес проти військовополоненого, вона повідомляє про це державі-покровительці якомога швидше, принаймні за три тижні до початку суду. Відлік цього тритижневого строку починається з дня одержання державою-покровителькою такого повідомлення за адресою, яку вона попередньо повідомила державі, що тримає в полоні. Таке саме повідомлення держава, що тримає в полоні, надсилає представнику військовополонених. Якщо до початку судового слухання не подано доказів, що держава-покровителька, військовополонений та відповідний представник військовополонених одержали зазначене вище повідомлення, принаймні, за три тижні до початку судового слухання, то судове слухання не може бути проведене й повинно бути відкладене [15]. Таким чином, міжнародне законодавство зобов'язує державу, що тримає в полоні військовополоненого, за три тижні до початку судового процесу повідомити про дану подію (дату початку судового розгляду та інше) відповідні інстанції. Вбачається, що законодавчо встановлений строк у три тижні є необхідним для завчасного повідомлення про початок судового розгляду та надання достатньо часу для підготовки захисту від державного обвинувачення. Закріплення даного положення на міжнародному рівні говорить про значущість та процесуальну необхідність надання строку для підготовки захисту перед початком судового процесу. Вважаємо, що подібну правову норму варто закріпити й на національному рівні стосовно усіх осіб, які притягаються до кримінальної відповідальності задля надання достатньо часу для підготовки свого захисту від державного обвинувачення саме до початку розгляду справи судовою інстанцією.

Пропонуємо, з метою недопущення порушення права на захист на досудовому розслідуванні внаслідок передчасного завершення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, внести зміни до ч. 2 ст. 283 КПК України, зміст якої викласти у наступній редакції: «Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк, але не раніше, ніж через 14 днів після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій: закрити кримінальне провадження; звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру».

Вважаємо, що строк у 14 днів є достатнім за для належної реалізації права на захист на досудовій стадії процесу. Внесення таких змін до кримінального процесуального закону дозволить: в повній мірі гарантувати особам, які піддаються кримінальному переслідуванню дотримання права на захист на стадії досудового розслідування; раціональніше планувати проведення досудового розслідування слідчим/прокурором; більш виважено приймати рішення про повідомлення особі про підозру.

Висновки. Таким чином, аналіз вищевикладеного матеріалу дає підстави зробити деякі висновки. Так, право на захист на досудовому розслідуванні порушується не лише внаслідок несвоєчасного (запізнілого) повідомлення особі про підозру, а також в результаті передчасного завершення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру.

Якщо після повідомлення особі про підозру відразу або через короткий проміжок часу (декілька днів) завершується досудове розслідування та обвинувальний акт спрямовується до суду, то підозрювана особа втрачає можливість реалізувати право на захист на стадії досудового розслідування. Порушене на етапі досудового розслідування право на захист неможливо компенсувати під час судового провадження, що призводить до несправедливості кримінального провадження у цілому та необхідності виправдання особи за всіма обвинуваченнями.

З метою недопущення порушення права на захист на досудовому розслідуванні внаслідок передчасного завершення досудового розслідування після повідомлення особі про підозру, пропонуємо внести зміни до ч. 2 ст. 283 КПК України, зміст якої викласти у наступній редакції: «Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк, **але не раніше, ніж через 14 днів** після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій:

- 1) закрити кримінальне провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру».

Перспективними напрямками подальших розвідок можуть бути: забезпечення прав і законних інтересів особи під час участі в окремих слідчих (розшукових) діях, дослідження засобів забезпечення прав і законних інтересів підозрюваної особи на досудовій стадії кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 02.09.2023).
2. Хитра А.Я., Татарин І.І. Повідомлення про підозру у кримінальному провадженні України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: Юридичні науки. 2022. № 6. С. 46–52.
3. Лобойко Л.М., Банчук О.А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваїте, 2014. 280 с.
4. Лисаченко С.Л. Проблеми проведення допиту на стадії досудового розслідування. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 364–368.
5. Расторгуєв О.В. Повідомлення про підозру: проблеми прийняття процесуального рішення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2019. № 2. С. 180–187.
6. Лоскутов Т.О. Предмет регулювання кримінального процесуального права: монографія. Київ: Юридичний світ, 2016. 416 с.
7. Бабенко О.Г. Поняття неповнолітнього підозрюваного. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 3. С. 177–182.
8. Jeremy McBride. Human rights and criminal procedure. The case law of the European Court of Human Rights. Council of Europe Publishing. 2009. 405 p. URL: <https://rm.coe.int/16806f0ef9> (дата звернення 22.09.2023).
9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21.04.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text (дата звернення: 03.09.2023).
10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Шабельник проти України» від 19.02.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_457#Text (дата звернення: 03.09.2023).
11. Кримінальний процес України: досудове розслідування: навчальний посібник / О.О. Волобуєва, М.С. Городецька, Т.О. Лоскутов та ін. Кривий Ріг: Вид. Р.А. Козлов, 2019. 122 с.
12. Лисаченко С.Л. Засоби отримання відомостей від особи у досудовому кримінальному провадженні: дис. ... докт. філософії: 12.00.09. Харків, 2020. 234 с.
13. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 01.09.2023).
14. Рогатюк І.В. Повідомлення про підозру: значення інституту та проблеми правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 115–124.
15. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. Організація Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення: 01.09.2023).